

Mert, ha igaz, hogy „Még a kő is megszólal, ha kiverik a fogát”, s hogy „Az égi és a földi mennyországba véren és tűzön át vezet az út”, akkor az ezt kifejező művek esetében is legjobb, ha valóban azok veszik kezükbe a tollat, akiket a megszenvedett nyomorúság, rettegés, iszonyat — és remény — készít szólásra; a korral és emberrel történő, múlttal, jellel és jövővel folyó örök párbeszédre.

Vagy ha ezektől a személyes élményektől el is tekintünk, legalább azt várjuk el, hogy írásának, művének tárgyát, vagy egy-egy kort, ki-ki a legnagyobb érzelmi-gondolati izzással, feszültséggel élje át, idéze meg ábrázolás közben.

És ilyen összefüggésben, ezzel a tanulással már nem is érdekes, hogy a *Borisz Davidovics stremléké*-ben van-e vagy nincs — plágium. Mert a „nemes anyaggal” vívott küzdelemben, Danilo Kis, sajnos, ezúttal alulmaradt!

Persze a *Borisz Davidovics stremlékeszerű*, félig-meddig dokumentumértékű könyvekre. — s főképp a nálánál jobbakra — minden kor-nak nagy szüksége van. Szüksége van azért, hogy a mindig könnyen befolyásolható fiatalok ne váljanak könnyűszerrel gyilkosokká, vagy a gyilkosok játékszerévé; illetve azért — ahogy azt Nadezsda Mandelstam mondja a már említett emlékiratában —, hogy „Az emberevői mentalitás ne terjedjen úgy, mint a fertőző kór”.

SZÜCS IMRE

## A NYELV SZELLEME

KOSSA JÁNOS: *A mi nyelvünk.*  
Forum, Újvidék, 1978.

Ha két nemzetiség él egymás mellett, mindennapos érintkezésben, elkerülhetetlen, hogy nyelvi hatást gyakoroljon egymásra. Ez a nyelvi hatás persze egészen minimális, ha a kisebbség felől a többség felé irányul, viszont igen nagy méreteket ölthet a kisebbség nyelvét illetően, még akkor is, ha ez a kisebbség politikai értelemben többé egyáltalán nem egyenlíthető ki a régi idők jogfosztott kisebbségével, hanem teljes egyenjogúságban él a nagy közösség keretében, beleértve a nyelvi egyenjogúságot, valamint az egyre inkább kialakuló többnyelvű igazgatási, bírósági stb. gyakorlatot is. Az összetartozó közösségnek ugyanis olyan közös problémái, olyan közös fogalomkörei léteznek, amelyek — legalábbis látszatra — nem egyszer megkövetelik a kisebbségi nyelvben a régi terminusok átalakítását is a többségi nyelvben változó terminusoknak megfelelően.

Persze nem egy esetben felmerül a kérdés, hogy szükségszerű-e egyes terminusoknak a változása magában a többségi nyelvben is, hogy kifejeze a módosulás valami olyan új lényegét, ami miatt el kell vetni a régi szót, a régi kifejezést. Sajnos, azt tapasztalhattuk nem egyszer, hogy ezek a módosulások inkább belemagyarázások következményei voltak, semmint a politika alakulásának és a nyelv fejlődésének elkerülhetetlen velejárói.

A változó közigazgatási terminológia például sok esetben komoly probléma elé állítja a nyelv művelőket. A változó fogalmak nyomán keletkező módosult terminusok összekeverednek, a kisebbségi nyelv különösen a beszélt nyelvben szinte kritikátlanul veszi át az újabb és újabb többségi nyelvi kifejezéseket, mert hirtelenében nem találja meg az adekvát terminusokat, s ezt a kezdeti kapkodást fokozódó zürz-

var követi, így alakul ki a kisebbség körében egy olyan zagyva keveréknyelv, amelyet ugyan a két nyelven beszélők többnyire megértenek, viszont — például a magyar nyelv tekintetében — a határon túliak már értetlenül állnak vele szemben.

Különbségek persze egy nép nyelvén belül is gyakran mutatkoznak egy-egy táj nyelvhasználatában. Erről tanúskodik például az a kétkötetes *Magyar tájszótár* is, amelyet Szinnyei József szerkesztett a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából, s amely még a múlt század utolsó évtizedében jelent meg, de ezt tanúsítja például Móricz Zsigmond tájszavakkal teli műveinek egész sorozata, vagy mondjuk Tamási Aron izes erdélyi nyelve is. Itt nálunk, Jugoszláviában sem az tehát a megbocsáthatatlan hiba, hogy a köznyelvben már valóságos magyar szavakként használjuk mondjuk a babura vagy a duduk szót, elvégre az is elképzelhető, hogy ezek a szavak idővel valóban egy újabb magyar tájszótár szóanyagát gazdagítják, annyira elterjedtek már ma is a magyarok közötti használatban. Hiszen ilyenformán kerülhetett be a régi tájszótárba például az akácfát jelentő bagrena vagy a vízhordó rudat jelentő abronica, abranyica szó is, s ugyanígy került be, ha nem is már a tájszótárba, de a nagy, háromkötetes szerbhorvát—magyar szótárba az evenka szó, a „levágott leveles, fűrtős szőlővessző” meghatározást helyettesítve. A fejlődésnek ezt az irányát jelzi mondjuk azoknak a szavaknak vajdasági magyar átvétele is, amelyekre a magyar nyelvben nincs külön szó vagy kifejezés, amilyen például a csevapcsicsa, a burek stb.

Amikor tehát Kossa János ebben a legújabb könyvében is szót emel a magyar nyelv tisztaságáért, nem kerülheti el ugyanezeknek a szavaknak a felrovását sem, bizonyos azonban, hogy nem ezt tekinti ő sem a leglényegesebb és a legfájóbb kérdésnek — bár többször is visszatér rájuk —, hanem azt a nyelvi eltorzulást, amely a habarék, vagy ha

úgy tetszik, makaróni nyelvben fenyegeti anyanyelvünket, továbbá azokat a nyelvi eltorzulásokat, amelyek a szerbhorvát nyelv szellemét akarják beleerőszakolni a magyar nyelvbe, kerékbe törve az értelmet és a kifejező erőt is.

Kossa Jánosnak már több nyelv-művelő kötete jelent meg a Forum gondozásában, s mindezekben első sorban a sajtónkban fellelhető nyelvi eltorzulásokat állítja közszemlére, tekintettel arra, hogy a sajtó nyelve voltaképpen a beszélt nyelvnek egy valamennyire megszárt változata ugyan, de mégis megmaradnak benne az eltorzulásokra jellemző nyelvi erőszakotételek, jó tanulságul szolgálhatnak tehát arra, hogy mire is kell ügyelnünk, ha a nyelvi egyenjogúság ellenére nem akarunk beleolvadni — legalábbis szellemileg — a többségi nyelv sajátosságai-  
ba. Ebben az újabb kötetében, mely válogatást ad a korábbi kötetekből, kiegészítve néhány újabb keletű írással, lényegében a már jól ismert nyelvi problémák kerülnek ismét terítékre. S itt mindjárt le kell szögeznünk, hogy bár a kötet szerzője nem hivatásos nyelvész, szava mégis messzire hangzik, mert nem egyszerű nyelvészkedő, hanem több nyelv alapos ismeretének birtokában, mélyen szántó tudományossággal elemzi, boncolgatja egy-egy eléje kerülő nyelvi csodabogár jelentkezésének okait, magyarázatát, és olyan szellemes írói készséggel mutat rá a torzszülemények elvetéltségére, hogy a kirobbanó nevetés erejével vési emlékezetünkbe: óvakodjatok az ilyen ostobaságoktól!

Ez a könyv tulajdonképpen a magyar nyelvvédelemnek szűkebb körre korlátozottabb területét öleli fel, minthogy szinte kizárólag a délszláv nyelveknek az itt élő magyar nemzetiség nyelvére gyakorolt hatását és ennek veszélyeit méri fel. Ez azonban nem jelenti és természetesen nem jelentheti azt, hogy jelentősége leszűkül, hiszen a más nyelvek szellemének terjeszkedési veszélye végeredményben egy célpont felé irányul, s így a délszláv nyelveknek a magyar nyelvre gya-

korolt káros hatása tulajdonképpen teljesen kiegyenlíthető más hatásokkal, egyebek között a közelsége révén ugyanilyen veszélyes germanizmus felé hajlással is. Ez a magyarázata annak, hogy Kossa János nem egy esetben kénytelen túllépni eredetileg megszabott feladatán, s a délszláv hatás mellett ki kell térnie — főleg az idegen szavak használata esetében — más hatásokra is. És mégis, ez a könyv — éppen jugoszláviai jellege alapján — egyedülálló munka a magyar nyelvápoló irodalomban.

A vaskos kötet — a tárgyalt kérdések jellegének megfelelően — több részre oszlik. Külön rész foglalkozik a beszélt nyelv kérdéseivel, mely az egyszerű szóátvételtől egészen a már humorba illő nyelvi zagyalékig terjed ki. Valaha, a magyar uralom alatti nemzetiségi elnyomás következtében a Szabadkán élő bunyevácság körében alakult ki ilyen zagyaléknyelv, melyet nevetve jellemeztek az „iz kapása preko kerítésa” furcsa mondatfoszlánnyal, ma viszont — nem is az elnyomtatás, hanem a nemzetiségi egyenjóság körülményei között — a magyar nyelv torzul el ilyenképpen — legalábbis a közbeszédben, s így születhetnek meg a Kossa János által is feljegyzett ilyen mondatok: „Ott van már a platni szpizsak a blagajnában?”

Az efféle zagyva fogalmazás perze elsősorban a nyelvi kényelemszeretet következménye. Miért történénk a fejünket, ha így is megértik? És talán nem is az ilyen mondatok jelentik a legnagyobb veszélyt a magyar nyelvre, hiszen tudunk mi másként is beszélni, ha például határon túli magyarokkal kerülünk össze. A nyelvész azonban nem hiába figyelmeztet: küzdenünk kell az ilyen eltorzulások ellen, mert az efféle nyelvi hanyagságok is messzebbre visznek a nyelvi szennyeződésekben.

Az efféle nyegle mondatfűzésnél azonban még sokkal nagyobb veszedelmek is leselkednek nyelvünkre a kétnyelvűség körülményei között. Ezek a veszélyek ugyanis egy-

részt mi magunk előtt is értelmetlenné teszik mondanivalónkat és valósággal megfertőzik nyelvünket. Ezek közé a veszélyforrások közé tartoznak a fordítások, az idegen szavak használata, a tükörfifejezések átvétele és más nyelvi hatások, például a vonzatok felcserélése stb. Kossa János mindezekre a böngészett példák egész tömegét tárja elének.

A fordítás különösen sok veszélyt rejt magában. Kossa János leszögezi, hogy a fordítónak mindenekelőtt a maga nyelvét kell alaposan ismernie, hogy ne essen csapdába. Én azonban hozzáténném ehhez azt is, hogy nem egyszer a szerbhorvát nyelv kellő ismeretének hiánya az oka és magyarázata annak, hogy a fordító elképzelhetetlen hibákat követ el. A nyelvismeretnek ez a hiánya abban mutatkozik meg, hogy a nyelvi átültetésre vállalkozó nincs tisztában egyes szerbhorvát szavak, kifejezések, szólások, közmondások igazi jelentésével, s így nem is adhatja vissza értelmüket magyar nyelven. Így születnek például az olyan nevetésre ingerlő szavak, mint a vakegér a bőregér helyett, a vak utas a potyautas helyett, a fehér éjszakák az álmatlan éjszakák helyett stb. stb.

A fordítókra tehát nagy felelősség hárul mindkét nyelv alapos ismerete tekintetében. És mindezt a felelősséget még növeli, hogy nem támaszkodhatunk egyszerűen a szótári anyagra sem, hiszen egy-egy szónak nem mindig ugyanaz az értelme mind a két nyelvben, sőt olyan, egészen eltérő jelentések is előfordulnak, amelyeket csakis mindkét nyelv alapos ismerője fedezhet fel, közvetíthet a másik nyelven olvasók felé.

A jugoszláviai magyar nyelvűvelés terén azonban természetesen nem csupán a fordítók felelősek a magyar nyelv tisztaságáért, hanem valamennyien, akik beszéljük ezt a nyelvet, akik gondolatainkat, véleményünket, elképzeléseinket fejezzük ki rajta. Mert nem elég, hogy a fordító nem követ el a szavak, kifejezések nem értéséből származó durva nyelvi hibákat, ha mi a köz-

nyelvben figyelmen kívül hagyjuk nyelvünk belső szellemét, ha nem vesszük figyelembe mondjuk az idegen szavak átvételének egyik és másik nyelvbéli logikáját, ha olyan jelentésben is használunk egy-egy idegen szót, ami a régebbi magyar átvételben nincs meg, ha a szerbhorvát nyelv hatására annyira összekeverjük a vonzatokat, hogy az így kialakuló mondattorzításból ki sem hámozhatjuk az igazi értelmet.

Kossa János újabb könyve módot nyújt arra, hogy ismételten elmélyülhessünk mindezekben a nyelvi kérdésekben, hogy felmérjük helyzetünket, és felmérjük a nyelvünket fenyegető veszélyt. Éppen ezért hasznos és mindannyiunk számára nélkülözhetetlen könyv *A mi nyelvünk*, melynek kiadását a Tardományi Tudományügyi Öngazgatási Érdekközösség is elősegítette anyagi támogatásával.

KOLOZSI TIBOR

## SZÍNEIBEN ÉGŐ FESTŐ

Sáfrány Imre.

A képeket válogatta és az előszót írta: Tolnai Ottó.

Forum, Újvidék, 1978.

Az ötvenes esztendőket forradalmas vállalkozásai idején voltak, akik megelőzték a velük párhuzamos termelési vonalakon haladókat. Az ugrott ki, aki minőségben, formában, tartalomban túllépte a régit. Festészetünk szépirodalmunk előtt járt, lebontva a mának háttal álló falat, mely az új kezdeményezések előtt meredezett. A műtermekben, a művésztelepeken, a nagy tanulmányutakon született művek vonzó ereje benépesítette a kiállítási csarnokokat, termékenyítő ereje az indítás lendületével a művészetek más ágazataiban is megmutatkozott.

Ennek a kornak egy forró lelkű alkotója Sáfrány Imre, aki már első képeivel — a negyvenes évek második felében — szignalizálta e pályán egy izgalmas egyéniség eljövételét. Művei, éppen azért, mert rendhagyóak voltak, különféle hullámoszszon keltek visszhangot kritikusaiban és a művészbarátok körében. De ezeknek a különféle hullámhosszokon is nagyobb hullámverést, zajgást idéztek elő, mint fegyelmezett vérmérsékletű kortársai, akik a piktúra szigorú törvényeit követték és tartózkodtak a sokszor ámulatba ejtő kitérésektől. Igen, Sáfrány Imre

a „vad” festők közé tartozott még szelídebbnek tetsző korszakában is, és ma sámánjaival is oda tartozik. A tér és az idő kötelekeit eltépte, felszökött a magasba, mint Fellini alakjai; a Hold meghódításának korában ő is vágódik vagy „viszszavágódik” a csillagokra.

Festőnk nemrég ünnepelte 50. születésnapját, s ebből az alkalomból Szabadkán megrendezett retrospektív kiállítása az alkotó művész változatokban gazdag életútját láttatta velünk. Ez az évforduló képzőművészeti és irodalmi vonatkozásban olyan volt, mint egy szellemtörténeti számadás, amely nemcsak Sáfrány Imre, hanem az alkotás mezeire lépett egész nemzedéke kirombanásának fényét felvillantotta.

Komoly elismeréssel kell szólnunk az újvidéki Forum jubileumi kiadványáról: műmellékletekkel ékes remek könyvvel hozta emberközbe festőnk életútját. A pénztelenség marasztaló árkaik elkerülve képzőművészetünk szintjéhez méltó kötetten lehetővé tette a művészbárátok számára, hogy Sáfrány alkotásait a finom kidolgozású reprodukciókon át újra és újra befogadják, talán úgy, mint aki újra hallgat